

ביאורים

אנו רגילים להתבונן על סיפורי אבות אבותינו שהיו עובדי עבודה זרה במין זלזול של פרימיטיביות וחוסר קידמה. איננו מבינים כיצד יכול אדם לטעות ולחשוב שהפסל שיצר בעצמו יהיה לו לאל ואותו הוא יעבוד. הרמב"ם כותב שהאמת רחוקה מהסתכלות זו. לדבריו, הטעות של דור אנוש והבאים אחריו אינה פגאניות ופרימיטיביות, אלא התבוננות מעמיקה במציאות הרוחנית. הם האמינו בקיום האל ולא דימו שהפסל או הכוכב הוא היוצר אותם, אך הם זיהו את האלוהות שמופיעה דרך הטבע בעוצמתו וגדלותו. כשהתבוננו לשמיים וראו את הכוכבים, הם הבינו שעוצמה זו ניתנה להם ע"י האל, ואלוהותו מופיעה דרכם. לעוצמה זו של הטבע ניתנה היכולת לנהל את העולם, והם "שליחים" של הבורא להנהיגו בדברים מסוימים כמו עונות השנה, זמני היום והלילה, שנים וכדומה. טעותם הייתה בכך שחשבו שרצון האל הוא להתפלל לגרמי השמיים, לעבדם ולכבדם, כשם שהוא עצמו נתן להם כוח וממשלה גדולים, ובזאת יכבדו את האל עצמו.

מתוך התבוננות זו הלכו והתרחקו מעבודת האל והתמקדו אך ורק בעבודת הכוכבים והמזלות. הם האמינו לנביאי שקר שבדו נבואות המצוות על כך, ואף לכאלו ששיקרו וטענו שקיבלו נבואה מפי הכוכבים עצמם שאותם ראוי לעבוד ובאופן מסויים.

עם הזמן ובגודל הטעות, השתכח האל מדעת האנושות כולה שדימתה שהאלוהים הוא הדמויות והצורות עצמן. אך היו מתי מעט במהלך ההסטוריה, שהשכילו להבין את האמת ואת מי ראוי לעבוד ולא התפתו אחרי ההבל הזה. אלה דמויות כדוגמת חנוך, מתושלח, נח שם ועבר. כשהגיע אברהם איבנו - השתנתה התמונה.

הרחבות

• יצר עבודה זרה

טעו בני האדם טעות גדולה. בגמרא מסופר שרב אשי פגש בחלומו את מנשה מלך יהודה. מנשה שאל את רב אשי שאלה הלכתית ומשלא ידע רב אשי להשיב לימדו מנשה את התשובה. שאל רב אשי את מנשה: "אם הייתם כל כך חכמים מדוע עבדתם עבודה זרה?" ענה לו מנשה שאם הוא (רב אשי) היה בדורו, היה רץ לעבוד עבודה זרה [סנהדרין כ:ב]. מדוע היה רב אשי עושה זאת, לטענת מנשה? מסביר רש"י: "מפני יצר עבודת כוכבים שהיה שולט". נמצינו למדים, שהטעות ההשקפתית בימי דור אנוש המתוארת בדברי הרמב"ם, אינה הגורם הבלעדי לעבודה זרה. בימי מנשה הייתה תאוה גדולה לעבודה זרה.

במקום אחר מספרים חז"ל שאנשי כנסת הגדולה התפללו, והצליחו לבטל את היצר הרע של עבודה זרה [יומא סט:]. באותה התקופה גם בטלה הנבואה מישראל. הגר"א מקשר בין הדברים: "משהרגו את היצר הרע בטלה הנבואה" [ביאור הגר"א לסדר עולם ל, יב]. ופירושה של דברים הוא, שיצר העבודה הזרה נובע מגרעין חיובי של כוחות גדולים של תשוקה לקרבת אלוהים. תשוקה זו באה לידי ביטוי באופן שלילי בעשיית פסלים ובכניעה להם. הופעות אלו של היצר הן מתועבות מצד עצמן וגם כרוכות בתועבות רבות נוספות. אולם במקביל, באותה התקופה, הופיע הגילוי גם בצורתו החיובית - הנבואה. כאשר הכוח הזה גרם להתדרדרות נוראה, התפללו עליו לבטלו. הוא בטל אך יחד עימו בטלה גם הנבואה.

פרק ראשון

התפתחות עבודה זרה ודרך האמת

א, בימי אנוש^ו טעו בני האדם טעות גדולה^ו, ונבערה^ו עצת חכמי אותו הדור, ואנוש עצמו מן הטועים. וזו הייתה טעותם: אמרו: הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים^ו אלו להנהיג את העולם ונתנם במרום, וחלק להם כבוד, והן שמשי^ו המשימשין לפניו - ראויין הם לשבחם ולפארום ולחלק להם כבוד. וזהו רצון האל ברוך הוא, לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו, כמו שהמלה רוצה לכבד עבדיו והעומדים לפניו, וזה הוא כבודו של המלה.

א², כיון שעלה דבר זה על לבם, התחילו לבנות לפוכבים היכלות^ו, ולהקריב להן קרבנות, ולשבחם ולפארום בדברים, ולהשתחוות למולם, כדי להשיג רצון הבורא בדתם הרעה. וזה היה עקר^ו עבודה זרה.

א³, וכך הם אומרים עובדיה היודעים עקרה; לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה. הוא שימיהו אומר: "מי לא יראך מלך הגוים^ו כי לך יאתה^ו, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמותו. ובאחת יבערו ויכסלו^ו - מוסר הבלים עץ הוא" (ירמיה יז, ט-י). כלומר: הכל יודעים שאתה הוא האל לבדה, אבל טעותם וכסילותם - שמדמים שזה ההבל רצונה הוא.

ב, ואחר שארכו הימים, עמדו בבני האדם נביאי שקר, ואמרו שהאל צוה להם ואמר להם 'עבדו כוכב פלוני', או 'כל הכוכבים', והקריבו לו ונסכו לו^ו כך וכך, ובנו לו היכל, ועשו צורתו^ו כדי להשתחוות לה כל העם, הנשים והקטנים ושאר עם הארץ'. ומודיע להם צורה שבה מלבו^ו, ואומר: זו היא צורת הכוכב הפלוני שהודיעוהו בנבואתו.

ב², והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות, ונתח האילנות, ובראשי ההרים, ועל הגבעות. ומתקבצין ומשתחווים להם, ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומרעה^ו, וראוי לעבדה וליראה ממנה. והפומרים^ו אומרים להם ש'בעבודה זו תרבו ותצליחו', ו'עשו כך וכך', ו'אל תעשו כך וכך'.

ב³, והתחילו כוזבים אחרים לעמד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל עצמו או המלאך^ו דבר עמוה ואמר להם 'עבדוני בכך וכך' והודיע להם דרך עבודתו, ו'עשו כך', ו'אל תעשו כך'. ופשוט דבר זה בכל העולם - לעבד את הצורות בעבודות משנות זו מזו, ולהקריב להן ולהשתחוות.

ב⁴, וכיון שארכו הימים, נשתקע השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדתם, ולא הפירוהו. ונמצאו כל עם הארץ והנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה שלעץ ואבן והיכל שלבנין שנתחנכו מקטנותם להשתחוות להן ולעבדן ולהשבע בשמן.

ב⁵, והחכמים שהיו בהם, כגון הפומרים וכיצא בהן, מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן. אבל צור העולמים^ו - לא היה שם מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם, כגון חנוך ומתושלח ונח ושם ועבר. ועל דרך זו היה העולם מתגלגל והולך, עד שנולד עמודו של העולם, שהוא אברהם איבנו עליו השלום.

אנוש - נכדו של אדם הראשון (בראשית ד, כו). **נבערה** - נעשתה מטופשת. **וזו הייתה טעותם וכו'** - ההנחה היא שאין בר דעת החושב שפסל ברא את העולם, אלא שהפסל הוא אמצעי להתחבר אל האלוהים. ונאסר כל אמצעי בין האדם לבין אלוהיו, כדי שלא יישכח האל (מ"ג א, א; א, לו). **גלגלים** - לפי האסטרונומיה העתיקה, גרמים שמימיים כדוריים שקופים ובהם הכוכבים (לפירוט העניין ראה ההקדמה לפרק ג ביסודי התורה). **שמשיין** - משרתים. **היכלות** - מבנים גדולים. **עקר** - שורש, יסוד, תחילת. **אין שם** - אין. המילה 'שם' היא מילת קישור שתורגמה מהסגנון הערבי, ואינה ציון מקום. **מלך הגוים** - מלך על כל האנושות. **לך יאתה** - לך נאה (היראה). **ובאחת יבערו ויכסלו וכו'** - ובדבר אחד הם טיפשים, שתורתם (מוסרם) הבל, שהם מבקשים לעבוד אותן באמצעות פסל עץ. **וינסכו לו** - צקו על מזבחם לכבודו נזולים, כגון יין. **ועשו צורתו** - פסל הקשור לכוכב (מ"ג ג, כט). **שבה מלבו** - שהמציא אותה מדעתו. **שזו הצורה מטיבה ומרעה וכו'** - כדי לשלוט על העם (פה"מ ע"ז ד, ה; להלן יא, טז). וכדי למחות טעות זו, קבע ה' שדווקא עבודה זרה תביא למניעת הטובה (מ"ג ג, לו). **הפומרים** - כוהני (שמיים) עבודה זרה. **מלאך** - שליח האל, כוח בהנהגת האל (מ"ג ב, ו). **צור העולמים** - מקור הבראיה (מ"ג א, טז).

תחילת עבודה זרה

השלב השני

השלב השלישי

